

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

KREITI YA 12

SEPEDI LELEME LA GAE (HL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

FEBRUARY/MARCH 2009

MEPUTSO: 70

NAKO: 2 diiri

Lephephe le, le na le matlakala a seswai (8).

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka dikarolo tše THARO, e lego ya A, ya B le ya C.
KAROLO YA A: Tekatlhaologanyo
KAROLO YA B: Kakaretšo
KAROLO YA C: Thutapolelo le Tšhomišopolelo
2. Araba dipotšišo KA MOKA.
3. Karolo ye NNGWE le ye NNGWE e ngwalwe letlakaleng la YONA.
4. Badišiša ditaelo ka šedi, gore o kgone go araba dipotšišo go ya ka moo o laelwago.
5. Itswalanye le dipotšišo pele o ka thoma go di fetola.
6. Tatelano ya dikarabo e swane le ya dipotšišo.
7. Ngwala ka bothakga, o šomiše polelo ya maleba ye e hlwekilego.

KAROLO YA A: TEKATLHAOLOGANYO**POTŠIŠO 1**

Badišiša poledišano ye e latelago gore o kgone go araba dipotšišo.

Podile: (*Go mosadi wa gagwe*) Eya!: Ga se o kwe ge mothuši a re baeng ba fihlile, ebile ba laetša ba lapile? Na batho ba swanetše go ema mo ba ehwa ka lenyora, mola wena o ba tomoletše mahlo bjalo ka leribiši ge le le letšatšing?

Mokopa: Ke be ke sa swarane le mešomo ya ka mokutwaneng, ebile ke dirile bonnete bja gore meetse a a bela. Ba be ba sa swanela gore ba eme ka maoto ge nkabe o ba kgopetše gore ba dule fase.

Podile: Na ke polelo ya mohuta mang ya bogale ka tsela ye wena mosatšana tena?

Mokopa: (*O myemyela ka lerato a lebeletše Podile*): Tshwarelo magagešo, ka mehla o thaba kudu ge re na le baeng (*O a tšwa*).

Podile: (*Ka bogale*): Ke thaba kudu? Ke thaba kudu, ke mang yo a thabago kudu? Ke fodile bjalo ka pere ye e hwilego. Ka kgopelo le ka dula fase magagešo! (*O ba iša ka tlase ga mohlare ba dula fase*.) Le tla mo swarela yo mogatšaka. O na le bokgoni bja pheteletšo bjo bo ka bego bo mo file mošomo wo mobotse wa dipolitiki ge nkabe a bile monna.

Mokopa: (*O tšwelela a swere ketlelana ya teye le dikomiki ebile a opela košana ka lethabo*): Magagešo, meetsana šea, tlošang lenyora!

Podile: (*O bonagala a nyamile, o lebeletše mogatšagwe ge a fulara gomme o lemoga bofokodi bjo bo lego go yena, ebile o bolelela godimo*): Ruri, nkabe ke se ka nyala. Nako le nako ge lešika le kgaoga ke ipotša gore nka se sa nyala gape. Ka morago ga lebakanyana ... lebadi! Ke šetše ke nyetše gape. Mohlomongwe **moya wa ka o nyaka gore ke dule ke nnoši, eupša nama e a fokola**. Bothata ke gore tumo ya nama e feta ya moya.

[E fetoletšwe le go amantšhwa go tšwa go: *Ekasi Daily Sun*, 7 Janaware 2007]

DIPOTŠIŠO:

- 1.1 Ke eng seo se hlotšego phapano gare ga Mokopa le Podile? (2)
- 1.2 Ke ka lebaka la eng ge Podile a re polelo ya Mokopa e bogale? (2)
- 1.3 Hlaloša tšhomišo ya sekapolelo se: "**Ke fodile bjalo ka pere ye e hwilego**". (2)
- 1.4 Ngwala sekafoko seo se laetšago nyenyefatšo ya lenyatšo, o be o se hlaloše. (2)

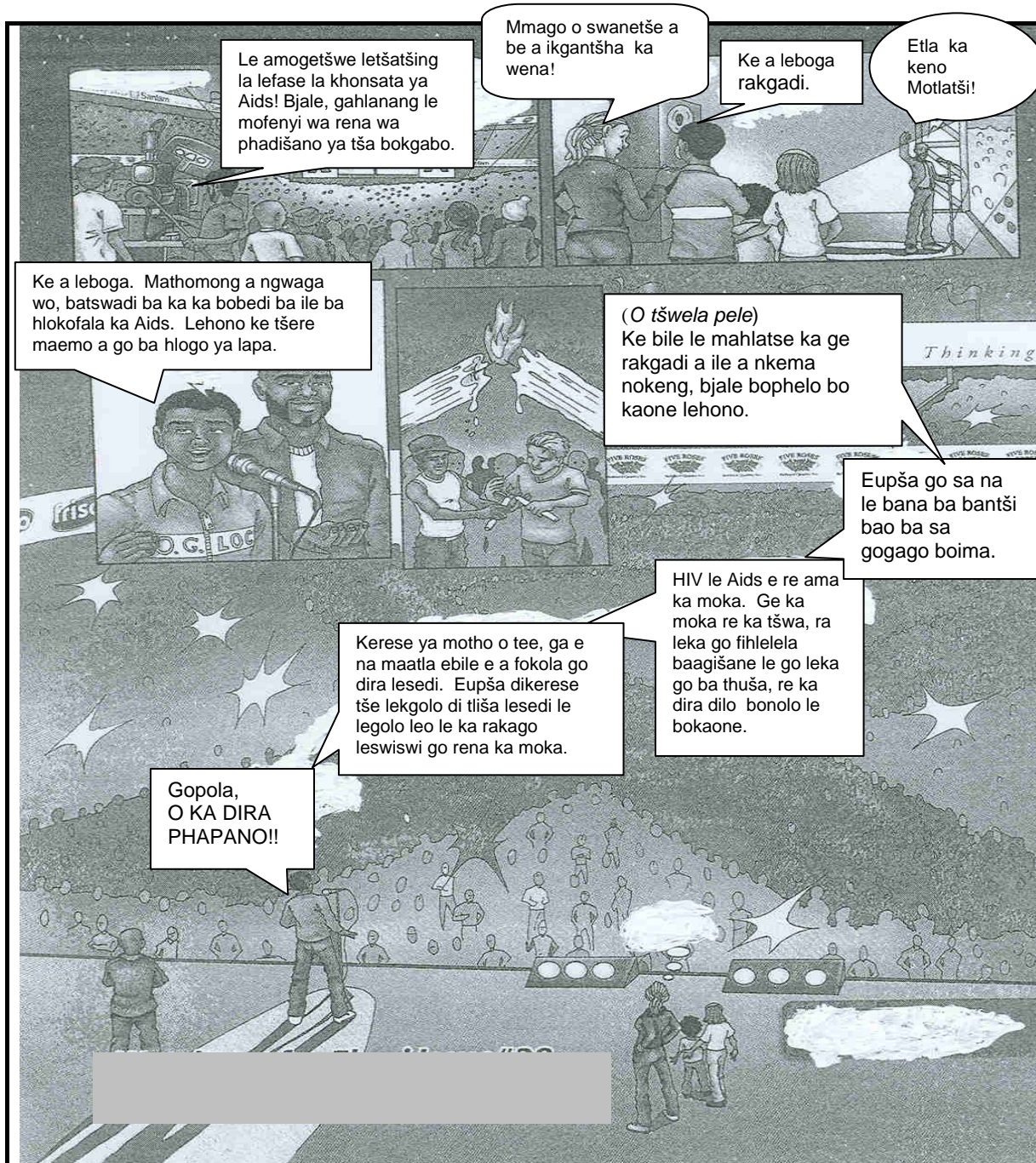
- 1.5 Tsopola sekapolelo sa tshwantšhanyo go tšwa mathomong a poledišano, o be o hlatholle tšhomišo ya sona polelong ye. (3)
- 1.6 Ngwala sekafoko sa go laetša tiragalo ya go itshola, o be o hlame seema sa go nyalelana le sekafoko seo. (3)
- 1.7 Mongwadi o šupa eng ka sekapolelo se se ntshofaditšwego mo temaneng? (2)
- 1.8 Na go kgaolelwa lešika ga Podile e ka ba go hlolwa ke tthalano goba ke go hlokofalelwa? Fahlela karabo ya gago. (3)
- 1.9 Polelo ya Podile ya gore Mokopa e be e tla ba mošomi yo mokaone wa dipolitiki ge nkabe e le monna, e tšweletša kgethologanyo efe? Hlaloša. (2)
- 1.10 Na baeng ba ile ba itapološa ka eng? (1)
- 1.11 Ge nkabe o le ngwana wa lapa le, o be o tla dira eng ge seemo se le ka tsela ye? Tšweletša maikutlo a gago. (3)
- 1.12 Go ya ka poledišano ya Podile le Mokopa, na e ka ba mongwadi o ba tšweletša bjalo ka mohlala wo mobotse wa monna le mosadi? Efa kgopolo ya gago. (3)
- 1.13 Ge nkabe o le yo mongwe wa baeng, seemo sa lapa le se be se tla go ama bjang? Efa dintlha tše PEDI. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO

POTŠIŠO 2

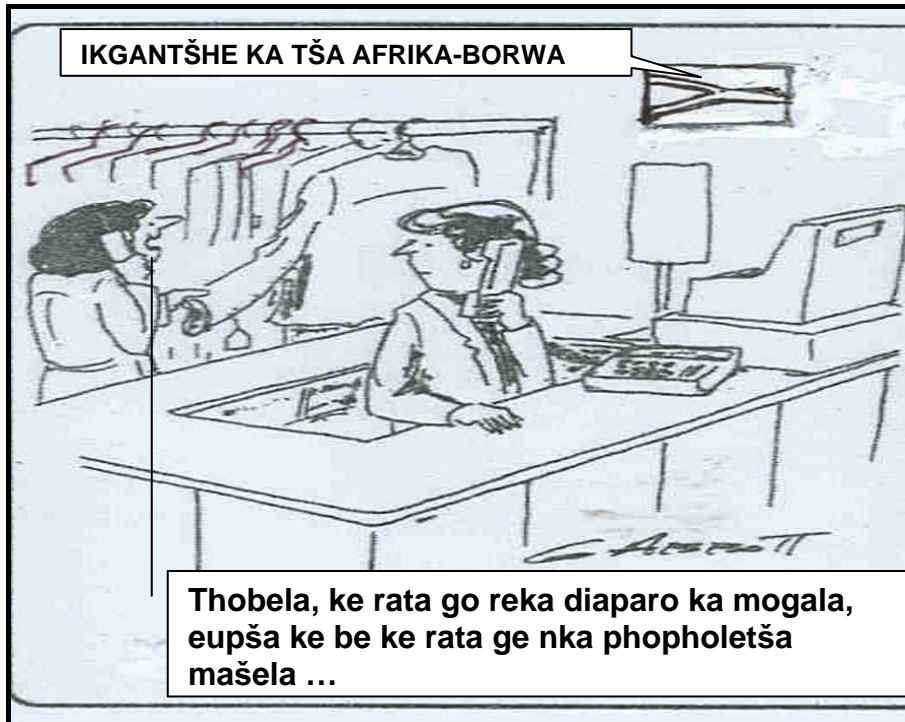
Badišiša khathuni ye e latelago gomme o akaretše dikgopolo le dikgopolotlaleletšo ka mokgwa wa temana ntle le go šuthiša moko wa yona. Leka go šomiša mantšu a gago. (Diriša mantšu ao e ka bago a 80 go iša go a 90.)

[E fetoletšwe le go amantšhwa go tšwa go: *Ekasi Daily Sun*, 14 Janaware 2007]

KAROLO YA C: THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠOPOLELO**POTŠIŠO 3**

Lekodišiša kwalakwatšo/papatšo ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

[Sunday Times: Business Time, 23 Matšhe 2008]

- 3.1 Hlaloša seo khathuni e lekago go se tšweletša. (2)
- 3.2 Na ke nnete goba ke kakanyo fela, gore diphahlo tša theko ya godimo ke tšona tša boleng (khwali) bja mmakgonthe? Thekga karabo ya gago. (2)
- 3.3 Efa mohola o TEE wa mmapatši. (1)
- 3.4 Na go bohlokwa go šomiša tšhelete go reka diaparo go phala go reka dijo? Šitlela karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 3.5 Ke mathata afe ao a ka hloiwago ke go reka ka mogala? (1)
- 3.6 Ke ka lebaka la eng go le bohlokwa gore re reke ditšweletšwa tša ka nageng ya rena ya Afrika-Borwa, e sego tša mafaseng a ka ntle? (2)

[10]

POTŠIŠO 4

4.1 Bosenyi ke tlhobaboroko nageng ye. Go ukangwa gore matšwantle ke ona a dirago bosenyi. Monna yo moso, wa go ema ka maoto o kgadile mmolelo wo **ka** bogale, a gatelela gore matšwantle le ona ke batho, a swana le nna le wena. **Tlhompho** e swanetše go fiwa batho bohle ka mo nageng. Ao ke mantšu a Morena Tšhukudu.

4.1.1 Tsopola mmolelo wo o laetšago kgethologanyo mo temaneng. (2)

4.1.2 Lebopi le le ntshofaditšwego le šupa eng ge le dirišitšwe ka tsela ye? (1)

4.1.3 Efa lelatodi la lentšu leo le ntshofaditšwego, o be o hlame lefokonolo go laetša kwešišo. (2)

4.1.4 Tsopola mohlala wa lehlaodi leo le tšwelelago mo temaneng, o be ofe le mohuta wa lona. (2)

4.1.5 Fetolela lefoko le le latelago la polelotirišo go polelotirišwa:

Tlhompho e swanetše go fiwa batho bohle ka mo nageng. (1)

4.2 Ka boikokobetšo, hle elang se se latelago hloko. Sekolo ga se lefelo la dintwa efela ke lefelo la polokego le thuto. Sa go makatša ke gore matšatšing a lehono sekolo se fetošitšwe lefelo la dintwa, tirišo ya dinotagi le diokobatši. Go feta moo, ke mo ditherišano tša thobalano le go ima di swarelwago gona. Ntlwana ya boithomelo le phapoši yeo go robatšwago baithuti bao ba sa ipshinego mmeleng, tšona di fetošitšwe bobolokelo bja diokobatši.

Barutiši ba rata baithuti ba go ba le maikemišetšo mabapi le thuto gammogo le bokamoso bja bona.

4.2.1 Go tšwa temaneng efa bontši bja mantšu a:
Phapoši
thuto (2)

4.2.2 Efa mešomo yeo e phethwago ke meselana yeo e ntshofaditšwego. (2)

4.2.3 Ngwala lentšu leo e lego sedirwa lefokong la mafelelo mo temaneng gomme o be o laetše hlogo ya lona. (2)

4.2.4 Tsopola modirišokgopelo wo o dirišitšwego mo, o be ofe lebaka la karabo ya gago. (2)

[16]

POTŠIŠO 5

Phošolla temana ye e latelago ka go lokiša mo go fošagetšego gore temana e balege le go kwešišega gabotse.

Mobuši wa rena o tlemolola bagolegwa bao ba lego kgolegong. Moana yo a tlemilwego ke wa ka. Motho yo a mo thušitšego o a nrata ka ge a tseba gore ke a hlaka.

[4]**PALOMOKA YA KAROLO YA C: 30****PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 70**